

Boeken en artikelen over de mossen van de Pyreneeën

G.M. Dirkse

De lijst van boeken en artikelen over de mossen van de Pyreneeën (Casas Sicart 1986) is ongeveer 50 titels lang. Ten behoeve van het zomerkamp in 1992 heb ik daaruit de belangrijkste floristische literatuur gehaald en aangevuld met enkele bruikbare determinatiewerken en een aantal algemene titels. Omdat we zowel in Frankrijk als Spanje zullen botaniseren, heb ik ook Franse literatuur opgenomen.

Spanje

Waarmee determineer ik Spaanse mossen? Is er een Spaanse mosflora? Ja, er zijn Spaanse mosflora's, daar kun je ook mee determineren, maar ze zijn alleen antiquarisch te koop.

De geïllustreerde Spaanse levermosflora is aan het begin van deze eeuw verschenen (Casares Gil 1919) bij het nationaal natuurhistorisch museum in Madrid. Deze flora is natuurlijk verouderd, maar bevat wel zeer veel gegevens over de Spaanse levermossen en is nog steeds de meest recente levermosflora van het Iberisch schiereiland. Het boek is zeldzaam. Het wordt eens in de twintig jaar antiquarisch aangeboden en kost ongeveer f 400. Spaanse levermossen kunnen het beste worden gedetermineerd met de Europese levermosflora van Müller (1951/1957), die ook al is uitverkocht, maar nog regelmatig antiquarisch te koop is voor ongeveer f 400. In de bergen voldoen ook de flora's van Macvicar (1926) en Smith (1990). Riccia's moeten met de nieuwe tabel van Jovet-Ast (1986) worden benoemd. Voor zover ik weet is er geen recente Spaanse checklist van levermossen. Het beste is, de lijsten van Jovet-Ast & Bishler (1976) en Grolle (1983) als zodanig te gebruiken.

Van de Spaanse bladmosflora is alleen het deel met de acrocarpen verschenen (Casares Gil 1932). Het is de meest recente Spaanse bladmosflora waarmee ook te determineren valt. Hij is iets minder

zeldzaam dan de levermosflora; ik heb het in twintig jaar twee keer in een catalogus van tweedehands boeken zien staan, voor ca. f 400. Spaanse bladmossen kunnen het beste met de flora's van Smith (1978) en Nyholm (1954/1969) worden gedetermineerd. Vrijwel alle soorten uit de bergen zijn in deze flora's behandeld. De mossen uit het mediterrane gebied kunnen worden gedetermineerd met de Franse mosflora van Augier (1966), die verderop uitvoeriger aan bod zal komen. Voor de *Tortula*'s van de sectie Rurales is het boekje van Kramer (1980) zeer geschikt. Er is een recente checklist van bladmossen, opgesteld door Casas Sicart (1981), maar sinds het verschijnen daarvan zijn al weer vele nieuwe Spaanse indigenen gevonden.

Er bestaat geen determineerboek speciaal voor de Pyreneeën. Wel bestaan er enkele speciale bryologische gidsen (Husnot 1876; Jeanbernat & Renauld 1885b) en een recente soortenlijst, opgesteld door Casas Sicart (1986). Deze lijst geeft een overzicht van alle sinds 1849 in het centrale gedeelte van de Spaanse Pyreneeën gevonden mossen (403) en levermossen (112). Hij beslaat Andorra, Vall d'Aran, Pallars Sobirà, Alta Ribagorça, Sobrarbe en Alto Aragón.

Een leuke inleiding in de mossen van Spanje is de bryogeografische studie van Allorge (1947) die veel verspreidingskaartjes en enkele foto's bevat. Het boekje wordt regelmatig antiquarisch aangeboden voor een paar tientjes. Een recent artikel over de bryogeografie van Spanje en Portugal is van Sérgio (1989). Zij onderscheidt 11 geografische elementen, waaronder: 1. Subkosmopolitisch (*Phaeoceros laevis*); 2. Circumboreaal (*Rhodobryum roseum*); 3. Circumarctisch alpien (*Myurella julacea*); 4. Amfiatlantisch (*Plagiochila exigua*); 5. Submediterraan (*Antitrichia californica*); 6. Bipolair (*Exormotheca pustulosa*, *Leptodon smithii*); 7. Midditerraan-Atlantisch (*Fissidens algarvicus*). Vergeleken met de hogere planten zijn er onder de mossen en levermossen opmerkelijk weinig endemen (10).

Zeer lezenswaardig, maar helaas evenzo moeilijk te verkrijgen, zijn de artikelen van de beroemde Engelse hepaticoloog R. Spruce (1846, 1849) die in het midden van de vorige eeuw een half jaar achtereenvolgens in de Pyreneeën botaniseerde. Hij bekostigde zijn reis van de verkoop van exsiccata. Tijdens de voorbereiding kreeg hij van een Franse botanicus te horen dat er in de Pyreneeën geen mossen groeiden en van een Franse bryoloog dat de mossen die er groeiden niet de moeite van het verzamelen waard waren. Hij ging natuurlijk toch en kwam met pakken vol mos terug.

Frankrijk

De modernste Franse mosflora is de al genoemde van Augier (1966), waarin bladmossen en levermossen worden behandeld. Er staan veel mediterrane soorten in. Het is een uitvoerige, met foto's geïllustreerde determineertabel zonder soortbeschrijvingen. Controle op de juistheid van de determinatie is door het ontbreken van de beschrijvingen onmogelijk. De flora is nog regelmatig antiquarisch te koop voor een prijs tussen de f 100 en f 200.

Er bestaan nog twee Franse flora's: van Husnot (1884/1894) en van Boulay (1884). De mosflora van Husnot bestaat uit een dun deel levermossen en een dik deel bladmossen. Beide delen bevatten determineersleutels en beschrijvingen en afbeeldingen van alle behandelde soorten. Uiteraard zijn de boeken verouderd. Voor wie echter een beetje thuis is in de oude soortnamen zijn ze nog goed bruikbaar. Een ongewijzigde herdruk van beide delen is door uitgeverij Asher verzorgd. Sinds enige maanden ligt deze heruitgave voor een paar tientjes bij alle filialen van boekhandel De Slegte.

De tweedelige, ongeïllustreerde flora van Boulay (1884) heeft determineersleutels en zeer uitvoerige beschrijvingen. Het levermossendeel wordt eens in de vijf jaar antiquarisch aangeboden, het bladmossendeel eens in de twintig jaar. De prijs is f 300 tot f 600 voor beide delen tezamen.

Afgezien van de boeken die nog in de handel zijn is veel oudere literatuur moeilijk te bemachtigen. Trek er minstens een half jaar voor uit om het een en ander bij elkaar te krijgen. Alle boeken en tijdschriften zijn aan te vragen bij de openbare bibliotheken. Daarvoor zijn speciale formulieren aan de balie van de bibliotheken verkrijgbaar. De aanvrager vult ze in en de bibliotheek doet de rest. Als het gevraagde is aangekomen, krijgt de aanvrager een bericht. Houd er rekening mee dat boeken en tijdschriften van vóór 1900 vaak niet worden uitgeleend en dus ter plekke moeten worden ingezien. Belangstellenden voor de lijst van Casas Sicart (1986) van de centrale Spaanse Pyreneeën kunnen deze bij mij aanvragen:

G.M. Dirkse, Nieuwstadweg 29, 6545 AM Nijmegen; postgiro 2299438. Kosten: f 10 (kopiëer- en verzendkosten). Na ontvangst van het bedrag stuur ik u het gevraagde toe.

Literatuur

- Alorge, P. 1947. Essai de Bryogéographie de la péninsule Ibérique. Encyclopédie Biogéographique et Écologique. I: 1-105 + kaarten en foto's.
- Augier, J. 1966. Flore des bryophytes Morphologie, anatomie, biologie, écologie, distribution géographique. Paris, Encyclopédie Biologique LXIV, pp. 702.
- Boulay, M. 1884. Muscinées de la France. Mousses. Paris.
- Casares Gil, A. 1919. Flora Ibérica Briófitas (Primera parte) Hepáticas. Madrid, Museo Nacional de Ciencias Naturales, pp. 775.
- Casares Gil, A. 1932. Flora Ibérica Briófitas (Segunda parte) Musgos parte primera. Madrid, Museo Nacional de Ciencias Naturales, pp. 434.
- Casas Sicart, C. 1981. The mosses of Spain an annotated check-list. Treballs de l'Institut Botànic de Barcelona, vol. VII: 1-57.
- Casas Sicart, C. 1986. Catálogo de los briófitos de la vertiente española del Pirineo Central y de Andorra. Collectanea Botanica 16: 255-321.
- Grolle, R. 1983. Hepatics of Europe including the Azores. An annotated list of species with synonyms from the recent literature. Journal of Bryology, 12: 403-459.
- Husnot, P.T. 1876. Guide du bryologue dans les Pyrénées. Revue Bryologique, 3: 7-11; 69-70.
- Husnot, P.T. 1884/1894. Muscologia Gallica. Paris.
- Husnot, P.T. 1926. Hepaticologia Gallica. 2me éd. Paris.
- Jeanbernat, M. & Renaud, F. 1885a. Guide de bryologue dans la chaîne des Pyrénées. Rev. Bot. 41-74.
- Jeanbernat, M. & Renaud, F. 1885b. Bryogéographie des Pyrénées. Mém. Roy. Acad. Cherbourg 25: 1-194.
- Jovet-Ast, S. 1986. Les Riccia de la région méditerranéenne. Cryptogamie, Bryologie et Lichénologie. 7: 287-431.
- Jovet-Ast, S. & Bischler, H. 1976. Hépatiques de la Péninsule Ibérique: énumération, notes écologiques. Revue Bryologique et Lichénologique, N.S., 42: 931-987.
- Kramer, W. 1980. Tortula Hedw. sect. Rurales De Not. (Pottiaceae, Musci) in der östlichen Holarktis. Bryophytorum Bibliotheca, 21: 1-165.
- Macvicar, S.M. 1926. The student's handbook of British hepatics. Eastbourne, V.V. Sumfield, 2nd ed., pp. 464.
- Müller, K. 1951/1957. Die Lebermoose Europas. Eine Gesamtdarstellung der europäischen Arten. Facsimile reprint 1971 by the Johnson Reprint Corporation, New York, pp. 1365.
- Nyholm, E. 1954/1969. Illustrated moss flora of Fennoscandia. Edited by the Botanical Society of Lund II. Musci. Lund, CWK Gleerup, pp. 799.
- Sérgio, C. 1989. Perspectiva biogeográfica de la flora briológica ibérica. Anales del jardín botánico de Madrid. 46: 371-392.
- Smith, A.J.E. 1978. The moss flora of Britain and Ireland. Cambridge, Cambridge University Press, pp. 706.
- Smith, A.J.E. 1990. Hepatics of Britain and Ireland. Cambridge, Cambridge University Press, pp. 362.
- Spruce, R. 1849. The musci and hepaticae of the Pyrenees. Transactions of the Botanical Society of Edinburgh. Vol:III: 103-216.
- Zetterstedt, J.E. 1865. Pyreneernas mossvegetation. Kongl. Sviniska Vetenskaps-Akad. Handlingar 5 (10): 1-51.